کاریگەری (وێرانەخاک) لەسەر (گینگڵ)

سامان دزەیی
زانکۆی سەلاحەدین - کۆلێژی زمان)

پێشەکی

لە سالآنی (١٩٧٠) دوابەدوای ڕێکەوتننامەی ١١ی ئازار پانتایی شیعری کوردی گۆڕانی بەسەردا هات. ئەم گۆڕانە دەرەنجامی پێشڤەچوونی باری سیاسی و ئابووری بوو. شاعیرانی کورد لە ڕێگەی وەرگێرانی بەرهەمی ئەدەبییەوە پتر شارەزای ئەدەبی جیهانی بوون، بەتایبەتی شیعر، سەرهەڵدانی گرووپی (ڕوانگە) یەکێک بوو لە دەرهاوێشتە سەرکەوتووەکانی ئەم پێشڤەچوونە سیاسی و ئابوورییە.

«لە مێژووی ئەدەبی هەر نەتەوەیەک چەندین بزووتنەوەو تاقیکردنەوەی هەمەجۆر بەدی دەکرێت، سەرچاوەی ئەم بزووتنەوانەش لە دوو بنچینەوە سەرهەڵدەدەن. یەکەمیان: داهێنانی شاعیرانی نەتەوەکە خۆیان بێت، دووەمیشیان: لاسایی کردنەوەی بزووتنەوە، یان تاقیکردنەوەی نەتەوەیەکی تر بێت و ئەوان لەگەڵ ڕێرەوی پێکهاتەی بیرکردنەوەی خۆیاندا بیگونجێنن» (١)، هەروەها ڕێنگاردو میرزا دەڵێن(٢) شیعری باوی کوردی لەپێش (١٩٧٠) بە گەلێ ڕێساوە پابەند بوو، وەکو سەروا کە لە بەئازادی دەربڕینی بیر ڕێگر بوون. شاعیر دەبوایە دەستبەرداری زۆر لە فەنتازیا و بیرۆکەی جوان بوایە تەنیا لەبەر ڕێک نەهاتنی سەروا. (ڕوانگە) لەبەرانبەردا ڕێگەی بەشاعیر دەدا کە جڵەو بۆ هەڵکشانی فەنتازیا شل بکات و بگرە سنوورەکانی زمانیشی دەبەزاند. بۆیە گۆڕانێکی بنەڕەتی لە شیعری کوردیدا ڕووی دەدا.

ئەم گۆڕانە پێویستی بە ڕوخسارو کەرەستەی نوێ هەبوو، کە لە شیعری کوردیدا بەردەست نەبوون، بەڵکو لە دەرەوەیدا بوون. شاعیرانی کورد لە سەرەتاکانی (١٩٧٠)دا بۆ دەربڕینی بیروڕاو هەست و نەستیان بەدوای توخم و تەکنیکی نوێدا دەگەڕان، ئەمە سەرباری ڕێگەو ستایلی نوێ. لەبەر ئەوە بۆ دۆزینەوەی ئەوەی بە دوایدا دەگەڕان پەنایان بردە بەر ئەدەبی جیهانی.

(ڕوانگە) وەک تاقیکردنەوەیەک لەژێر کاریگەری بزووتنەوەکانی نێو ئەدەبیانی عەرەبییەوە سەری هەڵداوە(٣). ئەدەبی عەرەبیش بەهەمان پێوەدانگ لەژێر کاریگەری بزووتنەوە ئەدەبییەکانی جیهانی بوو. (شێرکۆ بێکەس) دووپاتی دەکاتەوە کە شاعیرانی کورد ئەوسا لەژێر کاریگەری زمان و ئەدەبی عەرەبی و ئەو بەرهەمانەدا بوون کە وەرگێردرابوونە سەر زمانی عەرەبی. هەربۆیە لە ڕێگەی خوێندنەوەی ئەدەبی بێگانەوە شارەزای هەندێک توخم و تەکنیکی ئەدەبی بوون و لە شیعرەکانیاندا بەکاریان دەهێنا.

بێ گومان وێرانە خاک یەکێک بووە لەو بەرهەمە ئەدەبییانەی کە شاعیرانی کورد پێی سەرسام بوون،

شێرکۆ بێکەس

ئەویش لە ڕێگەی وەرگێڕانە عەرەبییەکانی ئەم شیعرەوە.

لێرەدا لە یەکێک لە دەنگە هەرە دیارەکانی ڕوانگە دەکۆڵینەوە کە ئەویش (شێرکۆ بێکەس)ە. «شێرکۆ بێکەس یەکێکە لە پێشەنگەکانی شیعری نوێی کوردی. لە (١٩٧٠) شێوازێکی شیعری نوێی پێشکەش کرد کە بە ڕوانگە ناسرا».(٤)

(شێرکۆ بێکەس) ناوودەنگێکی نێودەوڵەتیشی هەیە و لەساڵی (١٩٨٧)وە لە وڵاتی سوێد دەژی و ئەمە وای کردووە کە لە وڵاتانی ئەورووپا بناسرێت. ئەمە وێڕای ئەوەی کە نازناوی (هاووڵاتی شەرەف)ی لە شاری (میلان)ی ئیتالیا پێ بەخشراوە. (شێرکۆ بێکەس) زۆر داهێنانی خستووەتە سەر شیعری نوێی کوردی وەک: پۆستەرە شیعر، داستانە شیعر، چیرۆکە شیعر، شیعری درامی و تێکەڵ کردنی پتر لە یەک ژانر لە شیعردا.

ئەم توێژینەوەیەی بەردەستتان لە کاریگەری هۆنراوەی (وێرانە خاک)ی تی. ئێس. ئیلیەت دەکۆڵێتەوە لەسەر هۆنراوەی «گینگڵ»ی (شێرکۆ بێکەس).

لەسەرەتای (١٩٧٠)وە ئەم شاعیرە هەوڵی داوە شێوازێکی نوێ و ڕوانینێکی نوێ لە شیعری کوردیدا بێنێتە کایەوە. ئەم هەوڵە بە ئاشکرا لە بەیاننامەی (ڕوانگە)دا ڕەنگی داوەتەوە بەوەی کە شێرکۆ بێکەس یەکێک بووە لە دەنگە سەرەکییەکانی ئەم گرووپە.

لەم ماوەیەدا شێرکۆ بێکەس هەوڵی داوە کە واز لە شێوازی باوی شیعری کوردی بهێنێت.

لە شیعردا (شێرکۆ بێکەس) بە دوای ڕوخسار و ڕەهەندی نوێدا گەڕاوە، بۆیە دەستی کردووە بە خوێندنەوەی ئەدەبی جیهانی.

شێرکۆ بێکەس(٥) باسی ئەوە دەکات کە هۆی سەرەکی سەرهەڵدانی ڕوانگە ئەوەبوو کە زمانێکی نوێی شیعری بێنێتە کایەوە و دەستبەرداری تاک دەنگیی شیعری کوردی بێت.

لە ڕاستیدا، وێرانە خاک سەرنجی ئەم شاعیرەی ڕاکێشاوە لەبەر ئەوەی توخم و ڕوخساری وای تێدایە کە تازە بوون بۆ شیعری کوردی و ڕێک بۆ ئەو ڕوانینە نوێیەی شیعری کوردی دەگونجان.

سەرەتا (شێرکۆ بێکەس) وێرانە خاکی بە زمانی عەرەبی خوێندووەتەوە، هەروەک خۆی باس لەوە دەکات کە زۆربەی شاعیرانی کورد ئەوسا تەنیا زمانی عەرەبییان زانیوەو لە ڕێگەی ئەم زمانەشەوە وەرگێڕانی جیاجیای وێرانە خاکیان خوێندووەتەوە، ئەمە سەرەڕای چەندین نووسینی جۆراوجۆر لەسەر ئەم هۆنراوەیە. هەروەکو خۆی دەڵێت ئەو بۆ یەکەم جار دوو وەرگێڕانی جیای وێرانە خاکی خوێندووەتەوە.(٦)

بۆیە ئاشکرایە کە شێرکۆ بێکەس هەوڵی داوە شێواز و ڕەهەند و ڕوخساری نوێ بۆ ناو شیعری کوردی بهێنێت، هەروەکو خۆیشی دەڵێت: ((٧) زۆربەی زانیاری و تەکنیکەکانی نووسین کە شاعیران و نووسەران هەیانە لەو گەنجینەوە دێن، کە لە دەرەوەی خۆیان کەڵەکە بووە.)

کەواتە ئەم شاعیرە لەنێو ئەدەبی جیهانیدا بەدوای توخم و تەکنیکی نوێدا گەڕاوە، بۆ ئەوەی لە هۆنراوەکانیدا سوودیان لێوەربگرێ، هەروەک خۆی دووپاتی دەکاتەوە کە ئەو ئەوساکە هەوڵی داوە سوود لە ئەزموونە جیاوازەکانی شیعری نوێی جیهانی وەربگرێت. کەواتە ئەو ساتێ وێرانە خاکی دۆزیبێوە لەم شیعرەدا هەستی بە ڕوخسار و تەکنیکێکی نوێ کردووە.

(کە بۆ یەکەم جار وێرانەخاکم خوێندەوە.. هەرچەندە لە ڕێگەی زمانی دووەمەوە بەمن گەیشتبوو، بەڵام زانیم کە لەبەردەم شاکارێکدام کە خاڵی وەرچەرخان بووە لە شیعری نوێی جیهانیدا) (٨) بەم شێوەیە ئەم زانیوبەتی کە شیعرێک دەخوێنێتەوە خاڵی وەرچەرخانە لە شیعری

نوێی جـــیــــهـــــانی. وێرانه خـــاک بەو ناوودەنگ و کاریگەرییەوە لەسەر شیعری نوێی جیهانیدا وای کردووە کە شاعیرە نوێخوازەکانی کورد بە چڕی بیخوێننەوە. شـاعـیـر ئەمـە دووپات دەکـاتەوە (٩) کـە ناوودەنگی وێرانەخاک وای لێکردبوو بە دوایدا بگەڕێن. شاعیرانی کورد خاڵی شایستەیان لە وێرانە خاکدا دۆزیوەتەوە کە بۆ نوێ کردنەوەی شیـعری کوردی سوودی لێـوەربگرن. ئەم خاڵانە لەلایەن شاعیر خۆیەوە دەست نیشان کراون کە دەنووسـێت: (١٠) (یەکـێک لەوکـاریگەرییـانەی کـە ئیلیەت لەسەر ئێمە دایناێ بایەخدان بووە بە ئەفسانە و گـەڕانەوە بۆ سـەرچاوە کـولتـوورییـەکـان.. بەر لەو کاریگەریانە شیعری ئێمە ڕاستەوخۆ و تاکدەنگ بوو، بەڵام فرە دەنگیـمان لە شیـعرە درامیـیەکانی ئیلیـەت دۆزییەوە.)

بەم شێوەیە (شێرکۆ بێکەس) لە سەرەتای (١٩٧٠)دا هەوڵی داوە کـە ئاراستـەی شیـعری کوردی بگۆڕێت و شێـوازی نوێ لە شیـعری کـوردیدا دابهـێنێت. بۆ ئەم مـەبەسـتـەش ڕوخـسـارو تەکنیکی تازەی لە (وێرانە خاک)دا دۆزییەوە، کە بۆ بە ئەنجام گەیاندنی مەرامەکەی یارمەتیدەر بوون. مەرامی ئەو مۆدێرنیزەکردنی شیعری کـوردی بووە، تاوەکـو لە شـێـوازی باوو تاک دەنگی دەربازی بکات.

شـیـعـری گـینگڵ لێرەوە توێژینەوەکە لە یەکێک لە شـیـعـرەکـانی (شـێـرکـۆ بێکەس) دەکـۆڵێـتـەوە کـە ناوونیشانی (گینگڵ)ە بۆ ئەوەی نیشانی بدات کە چۆن لەژێر کاریگەری (وێرانە خاک)دا نووسراوە، ئەم شیعرە چ سوودێکی لە وێرانەخاک وەرگرتووە و چۆن توخمەکانی لەم شیعرەدا ڕەنگیان داوەتەوە.

(گـینگـڵ) هۆنراوەیەکـە (شـێـرکـۆ بێکەس) سـاڵی (١٩٧٣) نووسـیـویەتی و لە کـۆشیـعری (من تینوێتیم بەگڕ ئەشکێ)دا بڵاوکراوەتەوە. ئەم کۆ شیعرە لە ساڵی (١٩٧٣) لە چاپخـانەی (دار الحـریة) لە بەغـدا چاپ کـراوە. هۆنراوەکە لە ٢٣٣ دێر پێکهـاتووە. ئەم شیـعـرە وێنای گومانی شاعـیرێک دەکـات لەسەردەمی نوێدا بۆ گەیشتن بە ڕاستی. تەنیایی و سەرلێشواوی و نیگەرانی مرۆڤی مۆدێرنی بەشێوازێکی شیعری وێناکردووە. (١١) قـسـەکـەر لەم شـیـعـرەدا بەدوای (ڕاسـتی- نەمـری)دا دەگـــەڕێت لە ڕێگەی هەردوو ســـیـــمـــبـــۆلی ئاو و خۆشەویستییەوە.

لەم گەڕانەیدا دوو ئاراستە دەگرێتە بەر لە یەکێکیان بۆ ڕابردوو دەگـەڕێتـەوە و لەوی تریاندا بۆ ئاینده هەنگاو دەنێ. پێکهاتەی بیرکردنەوەی بریتییە لە گومان، واتە گـومـان لە دۆزینەوەی ڕاستی. ئەم گـومـانە بەهۆی چەند سیـمبـۆلێکەوە دووپات کراوەتەوە وەکو ئۆدیبی گریک و کـەسایەتی ئەفسـانەیی گلگامـێشی سۆمـەری. لە پاڵ ئەمەشدا ئەو شتەی کە بیرۆکەی گەڕان بەدوای نەمریدا دەچەسـپـێنێ لە شـیـعـرەکـەدا ئەو دەربڕینە ئاشکراو ڕوونانەیە لە دووتوێی شیعرەکەدا وەک:

بۆچی ئەمرم، بۆچی ئەستێرە نامرێ؟

«گینگڵ دێری ٢٨»

ئەم گومانە تەنگژەیەکی دراماتیکی خوڵقاندووە بەهۆی چەندین دیالۆگ و فـرەدەنگی شیـعری کـە تەنگژەکـەیان گەیاندووەتە لووتکە:

چی ئەبینی.. چی نابینی؟

ئاوێنەکان تیشکەکان خوار ئەکەن

«گینگڵ دێری ١٥٦- ١٥٧»

لەمـەش زیاتر، ئەوەی شـیـعـرەکـەی زیاتر دراماتـیـزە کردووە ئامادەبوونی ڕابردووە لە ئێستـادا. ئەم سەرباری ئەوەی کە شیعرەکە وێناکردنی سروشتی فەوزای مرۆڤە لە کۆتاییەکانی سەدەی بیستەمدا.

ڕەوێک.. (زەمان)ی بەستۆتە پشتی هەنگاو

گەشتێک.. (جێگا) لە کۆڵ ئەکات

(گینگڵ دێری ١٨- ١٩)

ئەم شـیـعـرە جـۆرێکە لە ڕەنگدانەوە، ڕەنگدانەوەی مۆدێرنیـزم، ملمـلانێی نێـوان کۆن و نوێ. ئەم شیـعرەی شێرکۆ بێکەس ساتێک بەرجەستە دەکات کە تەنگژەکە لە لووتکەدایە لەنێـوان دەسـتـبـەرداربوون لە ڕابردوو، یان وەرگرتنی هەموو زەبروزەنگەکانی.

ئەمـە ملمـلانێیـەکی سـەختـە، بەڵام شـاعـیـر هاودژانە هەردووکیان هەڵدەبژێرێت:

هاوڕێکەم هەموو شەوێ کاژێکی تازەی دەرئەداو

پێستێکی کەی لەبەر ئەکرد

بۆ بەیانیش لەوانەکانی (مارکسا)

بەرماڵەکەی محەمەدی ئەکردە کۆڵ

(گینگڵ دێری ٦٣- ٦٦)

دواجار هەرچەندە شاعیر گومانی هەیە و هەست دەکات لەنێو سەختی و جەنجاڵی ژیانی مۆدێرندا ون بووە، بەڵام هێشـتـا هیوای هەیەو واز لە گـەڕانەکەی ناهێنێت. ئەم گومـان و نیگەرانییەی شاعیر تەنیا پردێکن بۆ گەیشتن بە هیوای. (١٢)

بۆت ئەگەڕێم
بۆت ئەگەڕێم
بۆت ئەگەڕێم
(گینگڵ دێری ٢٤٠- ٢٤٢)

بەم چەشنە لای (شێرکۆ بێکەس) ڕێبازە شیعرییەکەی ئیلیەت ڕەنگ دەداتەوە لە یاری کردن بە شتە جیاوازەکان، بە بەکارهێنانی هاودژ و حاڵەتە شیعرییە هاودژەکان و بەکارهێنانی لە جێدانانی هیوا و نیگەرانی. کە دەکرێت لەم دایەگرامەی خوارەوەدا وێنای ئەو ڕێبازە بکەین:

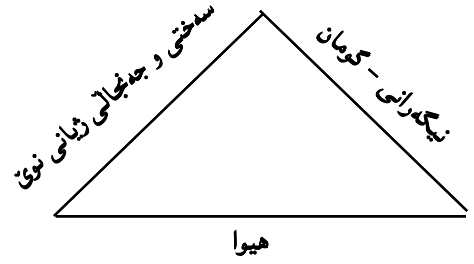

دایاگرامێک ڕێباز و پلانی شیعری ئیلیەت پیشان دەدات

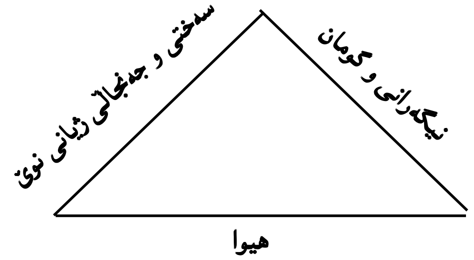

دایاگرامێک ڕێباز و پلانی شیعری شێرکۆ بێکەس لە هۆنراوەی (گینگڵ)دا پیشان دەدات

ئەو دایاگرامەی سەرەوە ئەوە دەسەلمێنێ کە ڕێڕەو و جووڵەی هەردوو شیعرەکە چوون یەک و نزیکن لەیەک.

کاریگەری ڕامانی سەرەکی وێرانەخاک

بە گوێرەی وتەی (شێرکۆ بێکەس) خۆی کە دەڵێت (١٣): (من لە قەسیدەی (گینگڵ)دا کە یەکەم شیعری دیوانی (من تینوێتیم بە گڕ ئەشکێ)یە تا ڕادەیەک کەوتوومەتە ژێر کاریگەری ئەو شاکارەوە [واتە وێرانەخاک].)

ثیمەکانی وێرانەخاک لە دیدی زۆر لە شاعیرانی کورد سەرنجڕاکێش بوون. وا پێدەچێ کە (شێرکۆ بێکەس) بەو ثیمانە سەرسام بووبێ و لە شیعری (گینگڵ)دا ڕەنگی دابێتەوە. شاعیر لە (گینگڵ)دا ئەم دوو دێرە شیعرەی خوارەوەی لە وێرانە خاک وەرگرتووە:

بەرد هەیە و ئاو نییە.. نییە
گەر لێرە ئاو هەبوایە ئەوەستاین ئەمانخواردەوە
(گینگڵ دێری ١٤٧- ١٤٨)

ئەم وەرگرتنە بە ڕێکەوت نەکەوتووەتە ناو شیعرەکەوە، بەڵکو لەبەر بیرۆکە و ڕامانی سەرەکی شیعرەکەیە. ولیامسن ئاماژە بەوە دەکات کە گەڕان بە دوای ئاوی ژیاندا بیرۆکەی سەرەکی وێرانە خاکە بەشێوەیەک کە بریتییە لە ئاماژەکردن بە سیمبۆلیزمی ژیان لای پێشینان کە لەسەر ئەو باوەڕە بنیاد نراوە کە هەموو ژیان لە ئاوەوە سەرچاوەی گرتووە.(١٤) قسەکەر لە (گینگڵ)دا بەدوای شتێکدا دەگەڕێ کە دەتوانرێت ئەو شتە لەنێو دێرەکانی شیعرەکەدا بدۆزرێتەوە. ئاو لە (گینگڵ)دا گرنگییەکی بەرچاوی پێدراوە. بیرۆکەی ئاوی پیرۆز ڕەگی قووڵی لە کولتووری کوردیشدا هەیە، هەر لە بیروباوەڕی خەڵکی سادەوە کە (خدری زیندە) هەیە و دوای خواردنەوەی ئاوی ژیان نەمر بووە، هەروەها لە باوەڕ و ئایینی کۆنی کوردیدا کەشی تایبەت بە ئاوی پیرۆز هەیە. «ئاوی ژیان لە زۆربەی ئەفسانە کوردییەکاندا هۆی نەمرییە، هەروەها بۆ نموونە لەنیو بیروباوەڕی کوردی ئێزیدیدا «ئاڤا کانیا سپی» تەنیا ئاوی پاک و ڕوونە و سەرچاوەی ژیانە» (١٥) بۆیە بۆ پەرستگای ئایینیان کردوویانەتە شوێنێکی پیرۆز.

هەروەها لە ئایینی کاکەییەکاندا کەشێکی تایبەت بە ئاوی پیرۆز «تەشار» هەیە و کانیاوێکە پاکی و نەمری دەبەخشێتە مرۆڤ. (١٦)

کەواتە بە سیمبوڵ کردنی ئاو لەلایەن (شێرکۆ بێکەس)ەوە لەم شیعرەیدا ڕەگی قووڵی هەیە و پێوەندی بە پاشینەی کولتووری خۆیەوە هەیە و هەمیشە لە هۆنراوەکانیدا هەوڵی داوە سوود لە سیمبۆلە ئایینییەکان وەربگرێت، بەشێوەیەک کە ئاسۆیەکی نوێیان پێ دەبەخشێت، کە لەگەڵ کێشەکانی هاوچەرخدا بگونجێن. (١٧) ئەم وشەیە (ئاو) ئامادەبوونێکی چڕوپڕی هەیە و لەگەڵێک شوێندا لە شیعرەکەدا ئاماژە بەم وشەیە و بەسەرچاوەکانی دەکرێت وەک باران، کانیاو، کارێز،

ئیلیەت

رووبار، دەریا، هەور.... تاد، کەواتە وەرگرتنی ئەو دێرە شیعرانەی ویرانەخاکی تی. ئێس. ئیلیەت بەرێکەوت نییە، بەڵکو پێوەندی بە ڕۆنانی شیعرەکەوە هەیە لە رووی ثیمە و بیرۆکەوە. ئاو سیمبۆلی ئەو شتەیە کە قسەکەر لە (گینگڵ)دا بەدوایدا دەگەڕێت. ئەمەش بێ گومان ڕاستە کاتێک سەیری دێرەکانی دەستپێکی شیعرەکە دەکەین کە لە کۆتاییشدا بەهەمان شێوە دووبارە بووەتەوە:

بۆت ئەگەڕێم و نیوەشەو لەناو بێژینگی گومانی ساتەکانیا سوورم ئەدا
بیرەکانم ئەمبێژنەوە
سوورم ئەدا لە چۆڵێکا کە ئاو... خەونی ئاسمانێکە نەزۆک

(کینگڵ دێری ١-٣)

ئەمەشیان بەتەنیا لەگەڵ ثیمەی شیعرەکەدا یەک نییە، بەڵکو لەگەڵ ئەوەشدا یەکە کە ئەو کەسەی بەدوای ئاودا دەگەڕێت لە (وێرانەخاک)دا هەستی پێ دەکات.

موودی(١٨) دەڵێت ئەو کەسەی بەدوای ئاودا دەگەڕێت، لە (وێرانەخاک)دا، تەنیا خەونی بە ئامادەبوونێکی ترەوە بینیوە کە ڕەنگە وەهمێکی پووچ بێت.

ئەمەشیان ئاشکرا هاوتایە لەگەڵ «لەچۆڵێکا کە ئاو خەونی ئاسمانێکە نەزۆک»ی (گینگڵ)دا.

بۆیە گەڕان بەدوای ئاو چەقە ڕامانە لە (گینگڵ)دا و لە چۆڵێکیدا ئاو دەبێتە سیمبۆلی مانەوە.

نهێنییەکان بیابانن.. مێشکم لێی تینوویانە
لەم چۆڵەدا کاروانی پرسیار ڕێچکەیان
ڕووەو کارێزە و نایگەنێ.

(گینگڵ دێری ٣١- ٣٣)

بەم شێوەیە ئەم ئاخافتن وەرگرتنە و گەڕان بەدوای ئاودا لە شیعرەکەی (شێرکۆ بێکەس)دا ڕەنگ دانەوەیەکی ڕاستەوخۆی وێرانەخاکە کە بە ئاشکرا لە پێکهاتەی ڕامانی سەرەکیدا بەدەرکەوتووە. ثیمە (ڕامانی سەرەکی) (وێرانە خاک) لە (گینگڵ)دا بەدی دەکرێت کاتێ کە شیعرەکە بە سەرتاپایی دەخوێنینەوە.

بۆت ئەگەڕێم و ئەم شەوە لە وێرانەی زەمانێکا ڕەنگی گومان
بە چوار دەوری ئاپینزاکانا ئەڕێژێ

(گینگڵ دێری ١٤٣- ١٤٤)

ئوونگەر (١٩) ئاماژە بەوە دەکات کە وێرانە خاک وێنای تەنیایی تاکەکان دەکات لەگەڵ نامۆبوون لە خەڵکانی تر، هەروەها لە جیهان، ئەگەر سەرنجی ئەم وتەیەی ئوونگەر بدەین بە ئاسانی ئەوە دەدۆزینەوە کە بەسەر (گینگڵ)دا پراکتیزە دەبێت:

لەشم لەسەرم ون ئەبوو
سەرم کتێبێکی کۆنە لەناو تاقی مێژوویەکا دانراوە

(گینگڵ دێری ٨-٩)

نهێنییەکان شەنن لێکدانەوەم لە وەرزێکا بەبا ئەدەن
کە هێشتا گوڵەگەنم نازانێ بۆچی ئەڕوێ
وا ئەتبینم قاسەیەکی و کلیلەکەت نات کاتەوە

(گینگڵ دێری ٢٥- ٢٦)

خاڵێکی تر کە پێوەندیدار بێت بە ڕامانی سەرەکییەوە لە (وێرانەخاک)دا و لە قەسیدەی گینگڵدا ڕەنگی دابێتەوە ئەویش پێوەندی کۆمەڵایەتییە.

پێوەندی کۆمەڵایەتی لە وێرانە خاکدا بووەتە دژوارترین نەخۆشی مرۆڤایەتی (٢٠)، هەروەها ژیان لە (وێرانە خاک)دا(٢١) بووەتە تێکشکانی تەواوی بنەما و هەڵوێستەکان.

بەسەرنجێکی خێرا لە گینگڵ ئەو دارمانە کۆمەڵایەتی و تاکەکەسییە دەر دەکەوێت، هەروەها دارمانێکی

ڕاستەقینەی بنەماو هەڵوێستەکان لە هۆنراوەکەدا وێنا کراوە:

هاوڕێکەم سەرۆک هۆزێکی شاری بوو
هەموو ڕۆژێ لە گوزاری بانکەکانا
بە کڵاو دیناری ئەگرت
«هەیە کاڵاو پێتاوی بۆ لەپێ ئەکاو ناشی گرێ»
هاوڕێکەم هەموو شەوێ کاژێکی تازەی دەرئەداو
پێستێکی کەی لەبەر ئەکرد
بۆ بەیانیش لەوانەکانی (مارکسا)
بەرماڵەکەی (محەمەد)ی ئەکردە کۆڵ
جاڕی ئەدا
کە (یەهوودا) بێ گوناهە و
(مەسیحیش) سەر سەری خۆی نەبوو
(گینگل دێری ٦٣- ٧٣)

ئەمەیان بەڕاستی تێکشکانی بنەماو هەڵوێستەکانە سەرباری بێ باوەڕیش. ئەم ڕامانی ڕاستەقینەی وێرانە خاکە لێرە لەم شیعرەدا ڕەنگی داوەتەوە.

دووڕوویی و نەمانی ئایینەکە ئەم ڕامانەش بڕبڕەی پێکهاتەی وێرانەخاکە. لێرە شاعیر هەوڵی داوە کە زمانی تایبەتی خەڵکی ئاسایی بەکار بهێنێت لە وەسف کردنی دووڕوویی کۆمەڵایەتی و ئایینی کە دەنووسێت:

هاوڕێکەم هەموو شەوێ کاژێکی تازەی دەرئەداو
پێستێکی کەی لەبەر ئەکرد
بۆ بەیانیش لەوانەکانی (مارکسا)
بەرماڵەکەی (محەمەد)ی ئەکردە کۆڵ
جاڕی ئەدا
کە (یەهوودا) بێ گوناهـ و
(مەسیحیش) سەر سەری خۆی نەبوو.

ئەوەش ڕێک ڕەنگدانەوەی وێرانە خاکە کە بەها ڕاستەقینەکانی خەڵک لەژێر زەبری بێ باوەڕی و دوو ڕوویی‌دا تێک دەشکێن. (٢٢)

بێجگە لەمەش وێرانە خاک بە پانۆرامایەکی گەورەی نشوستی و فەوزای مێژووی هاوچەرخ دادەنرێت (٢٣) ئیلیەت وێنای بێ مانایی و هیچوپووچی ژیانی هاوچەرخ دەکات(٢٤). بەهەمان شێوە (شێرکۆ بێکەس) لە (گینگڵ)دا وێنای فەوزای ژیان و مێژووی هاوچەرخ دەکات و سەرلێشێواوی و تەنیایی تاکەکان لەنێو ئەو فەوزایەدا نیشان دەدات. (شێرکۆ بێکەس) لەم چامەیەدا بەدوای ئەو نیگەرانییەدا دەگەڕێت کە لەم ڕۆژگارەدا بووەتە بیرۆکەیەک و بە نوێخوازییەوە لکاوە، ئەم ڕامانەش لە حەفتاکان و هەشتاکاندا لە شیعری کوردیدا بڵاو بوو. (٢٥) ئەو بیرۆکەیە بریتی بوو لە نیگەرانی و تەنیایی و سەرلێشێواوی لەنێو حەشاماتدا ئەم نیگەرانییەش پاڵی بە شاعیرەوە ناوە بۆ گومانێکی گەورە.

ئەوەش بە تەواوەتی لەم دێرانەی خوارەوەدا ڕەنگی داوەتەوە:

جێم ئەهێڵی: قاچەکانم ئەمگێڕنەوە
جێم ئەهێڵی و خێڵی ترسی جێنیشتە
لەناو قوڕگی نەهەنگا
ئەمدۆزنەوە و دەستەکانم ئەمڕننەوە
ئەمدۆزنەوە و بەستوونی یەک بەیەکی دەروازەکانی تاوان ئەمبەستنەوە
«لەشم لەسەرم ون ئەبێ»
سەرم کتێبێکی کۆنە لەناو تاقی مێژوویەکا دانراوە
تۆوی شپرزەیی ئەیخوا.. سەرلەسەر هەڵچنراوە
لەشم خوانێکە لەژووری نەوسەکانا ڕاخراوە.

هەروەها خۆشەویستی ڕامانێکی سەرەکی ترە کە لە یەکچوونی (گینگڵ) و (وێرانەخاک) نیشان دەدات.

لە (وێرانە خاک)دا نەوەک بەتەنیا تەنگژەکان بە گوێرەی دابونەریت وەسف کراون، بەڵکو خۆشەویستیش، سەختی و برەوپێدانی سۆزداری و خۆشەویستی لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا شتێکی جیا نییە لە سەرتاپای جودا بوونەوەی مرۆڤ لە کولتوور و نەریتەکان. (٢٦) ئەم بیرۆکەیەی وێرانە خاک لەسەر تاپای قەسیدەی (گینگڵ)دا گوزەر دەکات، هاوشان لەگەڵ گەڕانی قسەکەر و خۆشەویستی لە تەنگژەکانی تر جیا نەبووەتەوە.

بۆت ئەگەڕێم ئەی کیشوەری چاوەڕوانی خۆشەویستیم
(گینگڵ دێری ٤٧)

ئەمەشیان دەخرێتە پاڵ لەیەکچوونەکانی تری گینگڵ و وێرانەخاک.

بەکورتی، (شێرکۆ بێکەس) کە وەک پێشەنگێک لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا ناسراوە، لە شیعری (گینگڵ)دا کەوتووەتە ژێر کاریگەری ڕامانە سەرەکییەکانی (وێرانەخاک)ەوە. ڕامانی سەرەکی وێرانەخاک لەسەر سێ ستوون بنیاد نراوە (نامۆیی، تەنیایی، تاراوگە)، بەهەمان شێوەش گینگڵ لەسەر هەمان ئەو سێ ستوونانە بنیاد نراوە. ئەوەش تاکە

لەیەکچوونێک نییە لە نێوانیاندا، بەڵکو سەرتاپای شیعرەکە بەرەنگدانەوەی ڕامانە سەرەکییەکانی (وێرانەخاک) دادەنرێت، بەشێوەیەک کە ناتوانین جگە لەم پێشنیارە هیچ پێشنیارێکی تر پێشکەش بکرێت.

ئەو دایاگرامەی خوارەوە پێکهاتەی (ثیمە) ڕامانی سەرەکی هەردوو شیعرەکە دیاری دەکات:

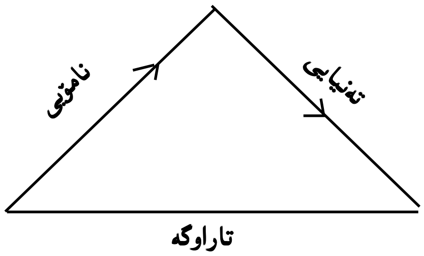

کاریگەری تەکنیکەکانی وێرانە خاک

ئەگەر وێرانە خاکی ئیلیەت هاوشان لەگەڵ ئەو تێبینیانەدا بخوێنینەوە کە لەگەڵیدا چاپی کردوون، ئەوە ئەو هەستەمان لا دروست دەبێت کە کۆلاژێکە لە ئاخافتن وەرگرتن و تێلنیشانی (ئاماژەدان)ە بە چەندین دەقی تر. (٢٧) ئەم وەرگرتن و تێلنیشانییە لە (وێرانە خاک)دا ئەوەندە زۆرن کە بوونەتە یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی و وایان لە شاعیر کردووە کە ژمارەیەک تێبینی بە شیعرەکەیەوە هاوپێچ بکات نەوەک بە وەرگرتنی ڕاستەوخۆ تاوانبار بکرێت.

ئیلیەت چەندین وەرگرتن و تێلنیشانی و لاسایی کردنەوەی ئاخنیوەتە وێرانەخاک کە بەلایەنی کەمەوە لە سی و پێنج نووسەری جیاجیا وەرگیراون. بەهەمان شێوە (شێرکۆ بێکەس) لە قەسیدەی (گینگڵ)دا چەندین ئاخافتن وەرگرتن و تێلنیشانی ئاخنیوەتە هۆنراوەکەی کە هی گەلێک نووسەر و بەرهەمی ئەدەبین. وەرگرتنەکان لەلایەن شاعیرەوە لە پەراوێزی هۆنراوەکەیدا ئاماژەیان پێکراوە کە یەکێکیان لە وێرانەخاک خۆیەوە وەرگیراوە.

ئەم ڕێگەیە لە بەکارهێنانی وەرگرتن و تێلنیشانی لە (گینگڵ)دا شتێکی نوێ بوو لە شیعری کوردیدا ئەوساکە ئەمەش ئەوە نیشان دەدات کەوا (شێرکۆ بێکەس) لەمەدا قەرزداری وێرانەخاکە.

هەروەک لە سەرەتادا ئاماژەی پێکراوە شێرکۆ بێکەس ئەم دێرانەی لە وێرانەخاک وەرگرتووە.

بەرد هەیە و ئاو نییە.. نییە
گەر لێرە ئاو هەبوایە ئەوەستاین ئەمانخواردەوە

(گینگڵ دێری ١٤٧- ١٤٨)

هەروەها ئەمەی خوارەوەی لە شاعیری بەناوبانگی فەرەنسایی (سان جۆن پێرس) وەرگرتووە:

من مەبەستم لەزەریایە و ئەوان ئەڵێن.. لێت تێناگەین
(گینگڵ دێری ٢٢)

سەرەڕای ئەوەی لە (گینگڵ)دا چەندین دەستەواژە و دەربڕین هەن کە خراونەتە نێو کەوانەوە بەبێ ئاماژە پێدان کە ئەمەش سەر لە خوێنەر دەشێوێنێ و وای لێدەکات گومان بکات لەوەی کە ئایا ئەو دەربڕینانە وەرگیراون، یان شاعیر بۆ مەبەستی تر بەکاری هێناون. ئەگەر ئەوانە وەرگیراو نەبن، ئەوە باشتربوو لەنێو کەوانەدا دایان نەنێت، چونکە دانانی دەربڕین لەنێو کەوانەی وەرگرتن مانای وەرگرتن دەبەخشێت بۆ نموونە:

نهێنییە یان بیابانن.. مێشکم لێی تینوویانە
لەم چۆڵەدا کاروانی پرسیار ڕێچکەیان
ڕووەو کارێزەو نایگەنێ
(گینگڵ دێری ٣١- ٣٣)

هەروەها تێلنیشانی و ئاماژەکردن و بەکارە ئەدەبییەکان لە (گینگڵ)دا بەکارهاتووە هەروەکو ماکبێسی شەکسپیر.

بەهەمان شێوە ئاماژە بە کەسایەتی مێژوویی و ئایینی کراوە وەکو: مەسیح، محەمەد، مارکس.... تاد، هەروەها لە (گینگڵ)دا ئاماژە بە کەسایەتی ئەدەبی و دراماتیکییەکان کراوە وەکو ئۆدیب، دیزدەمۆنە، فەرهاد، مەم. سەرەڕای ئەمەش ئاماژە بە کەسایەتی هونەری وەک پیکاسۆ و کەسایەتییە ئەفسانەییەکانی وەکو گلگامێش و ئەنکیدۆ و پرۆتۆس کراوە.

کەواتە لە (گینگڵ)دا هەروەک وێرانەخاک ژمارەیەکی زۆر لە ئاخافتن وەرگرتن و تێلنیشانی هەیە کە شاعیر لە پەراوێزەکاندا ئاماژەی بە وەرگرتنەکان کردووەو تێلنیشانییەکانیش بەبێ هیچ ڕوونکردنەوەیەک بەجێ هێڵراون.

ئەمە وا لە خوێنەر دەکات کە بەشێوەیەک بیربکاتەوە هەروەک جەیمس لونگباچ(٢٨) لە ئیلیەت دەڕوانێ لەم شێوە بەکارهێنانە کە دەڵێت «ئیلیەت وایێدەچێ زێدەگۆیی شانازی بەخۆکردن بکات بۆ ئەوەی خوێنەرەکانی نیگەران بکات»، ئەم سەرنجەش لەلایەن شێرکۆ بێکەس خۆیەوە (٢٩) ئاماژەی پێکراوە کە دەڵێت: (خوێندنەوەی ئیلیەت پێویستی بە پاشینەیەکی قووڵی مەعریفی و ئەفسانەیی هەیە، بۆ ئەوەی بتوانی لە

شیعرەکانی بگەیت). بە گوێرەی ئەم بیرۆکەیە شێرکۆ بێکەس بەهەمان شێوە هەوڵی داوە بە خوێنەر بڵێت کە پێویستی بەوەیە پاشینەیەکی فیکری هەبێت بۆ ئەوەی لە گینگڵ تێ بگات. (شێرکۆ بێکەس) خۆی باس لەوە دەکات کە بەشێوەیەکی سەرەکی لە وێرانە خاک و سوود وەرگرتن لە سەرچاوە ئەفسانەیی و کولتووری و فیکرییەکانی وەرگرتووە و ئەمەش یەکێکە لە کاریگەرییەکانی ئیلیەت لەسەر شیعرەکانی ئەو. (٣٠)

لە (گینگڵ)دا شێرکۆ بێکەس ئەو بیرۆکەیە جێبەجێ دەکات و چەند بابەتێک لە ئەفسانە وەردەگرێت و لە شیعرەکەیدا بەکاریان دەهێنێ:

وا لەم شەوەدا (گلگامێش) دێتە سەر باڵی سیمرخی دەستەکانم

جارێکی تر ئەفڕێتەوە و ئەم کەڕەتە گومان ئەکات لە (ئەنکیدۆ)

(گینگڵ دێری ٤٩- ٥٠)

هەروەها شێرکۆ بۆ کولتووری جیهانیش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی لە شیعرەکەیدا سوودیان لێوەربگرێت:

چۆن ئەهێڵی مێژوو لەژێر دەمامکی (ماکبێسا)

وەک مەم بدوێ

چۆن ئەهێڵی گیای هەناسەی «دەیدەمونە»

لە زەلکاوی سیەکانی پیرێژنی فەرهاد کوژەی

ڕقا بڕوێ... چۆن ئەهێڵی

(گینگڵ دێری ٨١- ٨٤)

ئەم تەرزە پەیڕەوکردنەی ئەفسانە و کولتووری مرۆڤایەتی سەرەتایەکە بۆ ڕەنگدانەوەی وێرانەخاک لە شیعرەکانی (شێرکۆ بێکەس)دا. دواتر ئەمە بووەتە شتێکی سەرەکی لە هۆنراوەی (دوو سروودی کێوی) کە هەروەکو خۆی دەڵێت لە پێکهاتەی شیعری ئەودا ئەو بیرۆکەیەی لە وێرانەخاک بەدەست هێناوە و کاریگەرییەکی ئیلیەتە بەسەر شیعرەکەیەوە. (٣١)

ڕوخسارێکی تری هونەری شیعر کە هۆنراوەی گینگڵ هەوڵی داوە لە وێرانەخاکدا بەدەستی بهێنێت دراماتیزەکردنی شیعرە بە بەکارهێنانی دیالۆگ و وازهێنان لە تاک دەنگی شیعری کوردی پێشوو.

شێرکۆ بێکەس خۆی باس لەوە دەکات کە لە دراماتیکی شیعری ئیلیەتەوە فێری فرەدەنگی بووە(٣٢)، ئەمەش خاڵێکی ترە کە شیعرەکەی ئەم بەتایبەتی و شیعری کوردی هاوچەرخ بەگشتی قەرزاری تی. ئێس. ئیلیەت و وێرانە خاکەکەین.

لە (گینگڵ)دا لە هەموو شوێنێک دیالۆگ هەیە، دەنگی قسەکەر لە گفتوگۆدایە لەگەڵ ئەوی تر، هەروەها چەندین دەنگی تر لە شیعرەکەدا بەدی دەکەین.

دیالۆگەکان لە (گینگڵ)دا بەم شێوەیە دەبینرێن:

یەکەم: شاعیر لەگەڵ یەکێکی دیکەدا دەدوێ (یەک کەس)

بۆت ئەگەڕێم و شێوەی تۆم نەبینیوە

(گینگڵ دێری ٢٠)

دووەم: شاعیر لەگەڵ کۆمەڵێک خەڵکدا دەدوێ:

دە ڕاپێژنن ئەو ئازارانە ڕاژەنن کە هەوێنی

گینگڵدانی شاعیرێکن نهێنییەکان ئەپشکێن

(گینگڵ دێری ٢٣- ٢٤)

دەمامکەکان هەڵبەنەوە

(گینگڵ دێری ٨٦)

سێیەم: ئەوی تر لەگەڵ شاعیر گفتوگۆ دەکات:

- تۆ کێی.. تۆ کێی؟

- هەتوانێکم بەبێ ئاسۆ

- دەرکراوی؟

(گینگڵ دێری ١٣٢- ١٣٤)

چوارەم: مۆنۆلۆژ:

ئەی کێ ئەڵێ.. ئەی کێ ناڵێ.. ئەی کێ ئەڵێ!!

«گینگڵ دێری ٢٠٥)

- کێ ئەڵێ (ئۆدیب) ڕەوانەی دۆزەخ کراو پەشیمانە!

(گینگڵ دێری ٥٥)

ڕەنگدانەوەی وێنەی شیعری

د. عەزیز گەردی(٣٣) ئاماژە بەوە دەکات کە زۆر لە وێنە شیعرییەکانی وێرانەخاک کاریان لە شاعیرانی کورد کردووە، لە نێوانیاندا شێرکۆ بێکەس. لە قەسیدەی (گینگڵ)دا چەند وێنەیەکی شیعری وێرانە خاک ڕەنگی داوەتەوە بۆ نموونە:

ئەی نابینی کە شاخ بەدوای بەفری لێدزراوی وێڵە

(گینگڵ دێری ١٠٥)

ئەی نابینی برووسکەکان لەناو چاوی هەورەکانا

تەرمی باران بەشانی خۆر ئەگوێزنەوە

(گینگڵ دێری ١٠٩- ١١٠)

ئەو دوو وێنەیە ڕەنگدانەوەی ئەم وێنە شیعرییەی وێرانە خاکن:

لێرە لەم چیایانە تەنانەت بێدەنگیش بوونی نییە

بەڵکو تەنیا هەورە برووسکەی وشکی بێ باران

هەیە(٣٤)

هەروەها ئەم دێرە شیعرییەی خوارەوە دەکرێت بە دەنگدانەوەی «کۆمەڵێک وێنەی تێکشکاو» لە وێرانەخاک دابنرێت کە شێوەیەکی نوێی پێ بەخشراوە

(ئاوێنەکان تیشکدانەوە خوار ئەکەن)

(گینگڵ دێری ١٥٧)

زیاد لەوەش وشەی (وێرانەخاک) لە شیعرەکەدا زۆر بەچڕی دووبارە بووەتەوە، ئەوەشیان هەمدیسان ئاماژەیەکە بۆ کاریگەری وێرانەخاک لەسەر گینگڵ، هەروەها زاراوەو دەستەواژەکانی گینگڵ هەر لەو زاراوانە دەچن کە لە وێرانەخاکدا بەکارهاتوون. بەتایبەتی زاراوە سەرەکییەکان وەکو دەریا، ئاو، برووسکە، چیا، وێرانە خاک، چۆڵ، هەور.. تاد.

ئەمانە هەموو ئەوە نیشان دەدەن کە (شێرکۆ بێکەس) ئیلهامی شیعرەکەی لە وێرانەخاکەوە وەرگرتووە.

لە کۆتاییدا، شیعرەکەی شێرکۆ بێکەس بە دەستەواژەی «بۆت ئەگەڕێم» کۆتایی دێت کە سێ جار دووبارە بووەتەوە بۆ بەخشینی بەردەوامی بە هۆنراوەکەی. ئەمەش هەمان هەستمان لا دروست دەکات کە وشەی (ئاشتی) لە کۆتایی وێرانەخاکدا هاتووەو سێ جار دووبارە کراوەتەوە.

کاریگەری

کاریگەری نووسەرێک بەسەر نووسەرێکی ترەوە ماوەیەکی دوور و درێژە جێگەیەکی سەرەکی لە توێژینەوە ئەدەبییەکاندا داگیر کردووە.(٣٥) بۆ تیشک خستنەسەر وشەی کاریگەری پێناسەیەک لە فەرهەنگی ئۆکسفۆرد پێشکەش دەکەین کە دەڵێت: (بریتییە لەو کاریگەرییەی کە یەکێک، یان شتێک هەیەتی، شێوەی بیرکردنەوە و هەڵسوکەوت، یان چۆنیەتی ئیش کردنی شتێک، یان پێشڤەچوونی).

بەگوێرەی ئینسایکلۆپیدیای ئینکارتا زاراوەی کاریگەری، واتا کاریگەری شتێک لەسەر کەسێک شتێک، یان ڕووداوێک.

سەرچاوەکانی کاریگەری ئەدەبیش ئەوەیە کە کتێبێک، نووسینێک، یان ئەدەبی نەوەیەک کاریگەری لەسەر نووسەری ئەدەبی تر دەبێت.(٣٦) کاریگەری دەمودەست دەبێت. کاتێک کە ئارەزووی نوێخوازی هەبێت چونکە مەنگ بوونی ئەدەبی بۆ ماوەیەکی دووردرێژ بەهۆی خۆ دووبارەکردنەوەوە بەهەمان ماناو شێواز دەبێتە هۆی بێزاربوونی خوێنەر و وا دەکات کە بەدوای سەرچاوەی تردا بگەڕێت بۆ ئەوەی بیان گۆڕێت. بەشێوەیەکی گشتی بە هۆکاری بابەتی و هونەری دروست دەبێ، کە لەگەڵ بارودۆخی بابەتیانەدا ڕێک بێت. ئەوەش ئەو هۆکارەیە کە گوڕوتین دەبەخشێتە ئەدەبی نەتەوەیی و لەلایەن گەلێ لە بەراوردکارانەوە لەنێوانیاندا (د. عەزیز گەردی)، لە ئەدەبی کوردیدا، بەکاریگەری پۆزەتیڤانە ناو نراوە.

بەپێی ئەو بابەتانەی لەم توێژینەوەیەدا باس کران (شێرکۆ بێکەس) کاریگەربووە بە وێرانەخاکی تی. ئێس. ئیلیەت و بە سرووش وەرگرتن لەم هۆنراوەیە چەند ڕامانی سەرەکی و تەکنیکی نوێی هێناوەتە ناو شیعری کوردی وەکو کۆلاژ، فرەدەنگی، نامۆبوون، تەنیایی. بەرلەوە شیعری کوردی دووچاری مەنگی هاتبوو، ئەم تەکنیک و ڕامانە سەرەکییانەی تێدا نەبوو.

ئەنجام

لەبەر ڕۆشنایی ئەو توێژینەوەیەدا دەردەکەوێت کە (شێرکۆ بێکەس) لە هۆنراوەی (گینگڵ)دا لەژێر کاریگەری هۆنراوەی (وێرانەخاک)ی (تی. ئێس ئیلیەت)دایە. شیعرەکە لە ڕووی ڕامانی سەرەکییەوە ڕەنگدانەوەی ثیمەکانی وێرانەخاکە، هەروەها سوودی لە تەکنیکەکانی وەرگرتووە بۆ دەستەبەرکردنی سەرچاوەو وەرگرتن و تێلنیشانی، کە ئەمەشیان هەمدیسان ڕەنگدانەوەی ڕێبازی وێرانە خاکە لە دەستەبەرکردنی ئەم جۆرە وەرگرتنانە لە بنیادنانی هۆنراوەکەدا، ئەم ڕامانە سەرەکی و تەکنیکانە بۆ شیعری کوردی نوێ بوون، ئەمەشیان خاڵێکی گرنگ لە مۆدێرنیزەکردنی شیعری کوردیدا دەست نیشان دەکات لە دەستەبەرکردنی شاکارەکانی ئەدەبی جیهانی لە چەشنی وێرانەخاک.

ئەمەشیان بە گوێرەی ئەدەبی بەراوردکاری کاریگەرییەکی پۆزەتیڤانەیە کە بنیادنەر و ئامادەبوونێکی داهێنەرانەیە.

سەرچاوەکان:

١- د. پەخشان سابیر حەمەد، ڕەمز لە شیعری هاوچەرخی کوردستانی خوارووی عیراق، نامەی دکتورا، زانکۆی سەلاحەدین، کولێژی ئاداب، ٢٠٠٢ ل٨٦.

٢- Reingard and Mirza (1998) “A Journey Through Poetic Kurdistan”, The Secret Diary of A Rose, Sherko Bekas, Transleted

by Reingard and Mirza, Suleimani: Khak Press and and Adretisement Center.

٣- د. پەخشان سابیر حەمەد، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل٨٦.

٤- Reingard and Mirza, "A Journey Through Poetic Kurdistan" P.8

٥- شێرکۆ بێکەس، لە گوڵەوە هەتا سووتوو، سلێمانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، ل٢٢٢.

٦- شێرکۆ بێکەس، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل٢١٦.

٧- شێرکۆ بێکەس، لە وەڵامی پرسیارێکی توێژەر لە ٢٠٠٧/٤/١.

٨- شێرکۆ بێکەس، هەمان سەرچاوە لە ٢٠٠٧/٤/١.

٩- شێرکۆ بێکەس، هەمان سەرچاوە.

١٠- شێرکۆ بێکەس، هەمان سەرچاوە.

١١- فؤاد عبدالرحمن عمر، التحولات ووحدة الغاية عند الشعراء شیرکو بیکەس، أدونیس، سان جون بیرس، شمس کوردستان، عدد ٦٠، بغداد ص ١٧

١٢-. فؤاد عبدالرحمن عمر، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل١٨

١٣- شێرکۆ بێکەس، هەمان سەرچاوەی پێشوو لە ٢٠٠٧/٤/١

١٤- Williamson, George (1965). Readers Guide to T.S. Eliot, 3rd Printing, N.Y: Noonday Press. P. 152

١٥- مەولوود ئیبراهیم حەسەن، گەڕان بەدوای نەمری لە ئەفسانەی کوردی و فارسیدا، نامەی ماستەر، زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی زمان، ٢٠٠٠ ل ٢٠٥، ٥٠

١٦- محەمەد ئەمین هەورامانی، کاکەیی، بەغدا، چاپخانەی الحوادث، ١٩٨٤ ل٢٥٦.

١٧- د. کەمال مەعرووف، ڕەمز لە شیعرەکانی (شێرکۆ بێکەس)دا، ڕامان، ژمارە ١٠٢، هەولێر، ل٨٨.

١٨- Moody, A.D (1979), Thomas Stearns Eliot: Polt, Cambridge: Cambridge University Press. P. 136.

١٩- Unger, Leonard (1967). T.S. Eliot: Moments and Pattern, Minesota: University of Minne sota Press .P.13.

٢٠- Shwartz, Delmore (1968) "T.S.Eliot As The International Hero", A Collection of Critical Essays on The Waste Land, New Jersey: Printice- Hall. P. 100.

٢١- Pearce, T.s (1967) Literature in Per- spective, London: Evars Brothers. P 22

٢٢- Abdul- Zahra, Abdul Sattar Abdul Latif, (1984), The Waste Land Theme in T.S. Eliots Major Dramatic Works, Unpublished MA Thesis, Baghdad University, College of Arts. P.5.

٢٣- Matthiessen, F.O (1959), The Achievement of T.S. Eliot: An Essay on The Matare Poetry, 3rd Edition, N.y: oxford university Press. P43

٢٤- Korg, Jacob (1986) "Modern Art Techniques in The Waste Land" Printice-Hall, Englewood Cliffs: P.qs.

٢٥- فؤاد عبدالرحمن عمر، هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل ١٧

٢٦- Abdul- Zahra, Abdlsattar Abdul Latif, Ibd, P: 7

٢٧- Montgomery, Martin and others (2000) Ways of Reading, 2nd Edition, G.B, Cornwall: P. 194.

٢٨- Longebach, James (1977) " Mature Poets Steal" Eliot's Allusive Practice", The Cambridge Campanion to T. S. Eliot, Edit; David Moody, Cambridge University Press: P. 178.

٢٩- شێرکۆ بێکەس، لە ٢٠٠٧/٤/١.

٣٠- شێرکۆ بێکەس، هەمان سەرچاوە

٣١- شێرکۆ بێکەس، هەمان سەرچاوە

٣٢- شێرکۆ بێکەس، هەمان سەرچاوە

٣٣- عەزیز گەردی، ئەدەبی بەراوردکاری، کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ١٩٧٨ ل٣٩.

٣٤- ئیلیەت، وێرانەخاک، وەرگێڕانی عەتا قەرەداغی، سەردەم، ژمارە ٧، ٢٠٠٠.

٣٥- عبدالمجید طرشونه، الأدب المقارن وتطبیقها علی ألف لیلة و لیلة. بغداد، دار الشؤون الثقافیة العامة، ص ٥٥- ٥٧.

٣٦- شێرکۆ بێکەس، من تێنوێتیم بەگڕ ئەشکێ، چاپخانەی دار الحوادث، بەغدا، ١٩٧٣.

٣٧- Eliot, T.S, The Complete Poems and Plays of T.S. Eliot, 3rd Edition, London, Book Club Associate. 1979.

*** تێبینی:**

ئەمە بەشی یەکەمە لە نامەی ماستەرەکەم. لە بنەڕەتدا بە زمانی ئینگلیزی نووسراوە و پێشکێش بە بەشی زمانی ئینگلیزی لە زانکۆی سەلاحەدین کراوە. بەو نیازەم دوو بەشەکەی تریش بکەم بە کوردی و لەم گۆڤارەدا بڵاویان بکەمەوە.